

Škodljive družbene posledice mladoletnih porok med Romi v Sloveniji

9. 4. 2020

Number: 16/2020

Author:

- Darja Zaviršek

Foto: Arne Hodalič

Decembra 2019 je v Sloveniji, kjer je umrljivost otrok skorajda nična, umrl dvomesečni dojenček, tretji otrok devetnajstletne matere. Na obrazu mrtvega otroka so našli svež ugriz podgane, mama pa je poročala, da zaradi teme, ki je bila v baraki, v kateri so živeli brez elektrike in vode, ni mogla natančno videti, kaj se dogaja. Kmalu po ukrepih socialne osamitve, zaprtja šol, vrtcev in domov za starejše zaradi širjenja koronavirusne bolezni covid-19 so se v medijih pojavili članki o tem, da je pogosto umivanje rok v nekaterih romskih naseljih, kjer nimajo vodovodne napeljave, nemogoče. Da bi jim v izjemnih razmerah pripeljali cisterne z vodo, do sedaj ni znano.

Čeprav slovenske Rominje in Romi niso homogena skupina in obstajajo med tistimi, ki živijo v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli Krajini, Ljubljani in Mariboru, številne razlike, je transgeneracijska revščina, ki se pregovorno spreminja v »kulturo revščine«, njihova skupna značilnost. Neromi, tudi strokovnjakinje in strokovnjaki v socialnem varstvu, šolstvu, zdravstvu in sodstvu, Rome in Rominje prepogosto dojemajo kot »prišleke«, tuje prebivalstvo, čeprav so prvi zapisi o njih na območju današnje Slovenije iz 15. stoletja.

Anticiganizem

Etnizacija in kulturalizacija, procesa, v katerem se dejanja in značilnosti pripadnikov etnične skupine presoja predvsem na podlagi etničnosti in neke »tuje kulture«, kar postane razlagalni okvir vseh drugih okoliščin (pomanjkanja vode in elektrike na primer), sta vzroka stigmatizacije ljudi. Anticiganizem, institucionalni in osebni rasizem do Romov so logična posledica obojega. Ljudje so reducirani na namišljeno »kulturo«, ki je razumljena kot nekaj trajnega in stalnega. »Kultura« označuje med večinskim prebivalstvom izobraženost, lepo obnašanje in moralno življenje, nasprotno pa pomeni »romska kultura« patologijo. Med t. i. značilnosti »romske kulture« se napačno uvrščajo tudi zgodnje poroke deklic, ki se jih opravičuje enkrat z domnevno »kulturo« in drugič s prepričanjem o »zgodnji zrelosti« romskih deklic za razliko od neromskih otrok.

Dejstvo je, da so že majhni otroci, ki živijo v tveganih okoljih, sposobni upravljati svoje življenje. Ravnajo tako, da se s svojim obnašanjem čim bolj zavarujejo, da utrpijo čim manj poškodb in trpljenja (revni in brezdomni otroci; čustveno zapuščeni otroci v zavodih ipd.). Naučijo se pretanjenih spretnosti za preživetje, ki jih drugi otroci ne potrebujejo in jih zato ne razvijejo. Zato so nekateri romski otroci videti »odraslejši«, saj za preživetje v tveganim okolju (doma, v šoli, v širši skupnosti *civilov* in *gadžev*) potrebujejo spretnosti, ki jih otroci večinskega prebivalstva ne potrebujejo, saj živijo praviloma v bolj zaščitenem in otrokom prijaznejšem okolju.

Kot v večini neromskih družin so tudi v romskih družinah otroci izjemnega pomena: za starše so vir veselja, ponosa, prestiža, pa tudi upanje, da bodo, ko odrastejo, vir ekonomskega blagostanja. A v kontekstu socialne odrinjenosti, ekonomskega pomanjkanja in ponekod skorajda popolne izključenosti iz običajnih tokov vsakdanjega življenja se v številnih romskih družinah ohranjajo škodljive socialne norme, ena izmed njih so zgodnje »poroke« dekllic. V močno patriarhalnih okoljih imajo deklice za razliko od dečkov nižji socialni položaj in so manj zaželeni; že zgodaj morajo prevzeti gospodinjske in skrbstvene obveznosti odraslih. V nekaterih romskih družinah v Ljubljani in okolici imata hčerki priimek po mami, očetov priimek pa se prenese le na sinove; ob ločitvi deček ostane pri očetu, mama lahko prevzame skrb le za hčer; družina porabi več denarja ob rojstnem dnevu dečkov kot deklic; deklica in mama spita na tleh, oče in sin na postelji. Deklice dobijo manj spodbud za šolanje in najmanjkrat od vseh slovenskih otrok dokončajo osnovnošolsko izobraževanje, zato je še danes med mladimi Rominjami visok odstotek nepismenih. Deklice pogosto doživljajo spolno nasilje, saj morajo, če jih »poročijo«, imeti spolne odnose in kot mladoletne zanosijo.

»Poroke« mladoletnih deklic kot škodljiva socialna norma

Nekatere romske deklice živijo otroštvo, ki ga imenujemo »v poroko usmerjeno otroštvo«: izpostavljene so subtilnemu sporočilu, da se morajo poročiti čim mlajše. V nekaterih družinah jih odrasli s kopico prepovedi, povezanih s šolo, nadzorujejo, da ostanejo »nedolžne« (npr. ne smejo vaditi gimnastike, sodelovati v zunajšolskih dejavnostih, se udeležiti večdnevniških šolskih ekskurzij). Odrasli ustvarjajo idealizirano predstavo o poroki, ki slika deklico v čudoviti poročni obleki sredi cvetja na velikanski zabavi (»Cilj vsakega odnosa je najprej poroka, vsaka ženska ima veliko željo, da se poroči,« je povedala izobrazena Rominja; »Če moj oče ne bi plačal zame, bi bila to sramota, pomenilo bi, da nisem nič vredna,« je strokovni delavki dejalo mlado dekle).

Poroka naj bi deklice varovala pred revščino in nasiljem moških, včasih pa naj bi obvarovala pred revščino kar vso družino. V socialni praksi otroških porok se potemtakem prepletata patriarhalna družinska skrb, da se odda v zakon deklico, ki še ni imela spolnih stikov in je kot takšna »primerna« za poroko, in ekonomski interes, da se deklico »dobro« poroči v zameno za kupnino. Pogosto so zgodnje poroke tudi oblika discipliniranja in kazni za »neprimerno vedenje«. Dekleta zato včasih ne smejo nadaljevati srednješolskega izobraževanja (ne sme v srednjo šolo, ki je v mestu; šolanje v mestu lahko varno vpliva na njeno obnašanje; lahko bi jo kdo zlorabil in je potem ne bi nihče hotel poročiti ipd.). Verige skrbi se preobražajo v verige nasilja, prav kot se ekonomsko pomanjkanje spreminja v slabo izobrazenost in slabo zdravje ([Zaviršek 2018](https://www.zalozbacf.si/index.php/skrb-kot-nasilje.html) (<https://www.zalozbacf.si/index.php/skrb-kot-nasilje.html>)).

Poroke mladoletnih deklic so brez dvoma oblika zlorabe otrok in (ker praviloma vključujejo ekonomski vidik) tudi trgovina z ljudmi. V Slovenijo nekateri Romi s »poroko« pripeljejo romske deklice s Kosova, iz Makedonije, Bosne in Hercegovine, Srbije in Bolgarije, slovenske Rominje pa odpeljejo v Avstrijo, Nemčijo in Francijo. Spolnost deklice se obravnava kot lastnina sorodstvenih skupin odraslih; ti lahko mladoletni deklici pred spolnim odnosom (posilstvom) pregledajo telo in spolovilo, spolni odnos na poroki pa spremljajo zaradi preverjanja nedolžnosti. Socialne delavke in zdravstveno osebje v Ljubljani poročajo, da se mnogo deklic boji, da na poročno noč ne bodo krvavele.

V raziskavi o razširjenosti mladoletnih porok v Sloveniji so centri za socialno delo leta 2014 ocenili, da je poročenih nekaj več kot sto otrok, nevladne organizacije pa so trdile, da je poročenih deklic več sto. Najmlajši znani deklici sta imeli 12 in 13 let, med dečki, ki jih redko poročijo zelo mlade, sta bila najmlajša stara 16 in 17 let ([Narat idr. 2014](https://www.irsvv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20dekllic.pdf) (<https://www.irsvv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20dekllic.pdf>)). Po podatkih (<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-X9LIMKMB/542c4a38-b62f-4a80-9e21-75b30d2cbd00/PDF>) Centra za socialno delo Novo mesto se pred dopolnjenim 18. letom starosti na njihovem območju poroči devetdeset odstotkov romskih deklet in šestdeset odstotkov dečkov; podobno je tudi v Podravju. Policistka s področja Dolenjske je povedala, da se starost romskih deklic, ki jih prodajo, pri nas niža, njihovo število pa povečuje.

Čeprav nekatera mlada dekleta povedo, da so se za poroko odločile same, obravnavamo mladoletne poroke kot prisilne (to določa tudi Konvencija Združenih narodov o pravicah otrok), saj zgodbe deklic in odraslih žensk dokazujejo, da se otroci ne zavedajo posledic sklenitve poroke. To dobro opisuje zgodba mlajše Rominje iz Ljubljane:

»Bilo mi je petnajst let in z družino smo živeli v Bosni v dokaj dobrih stanovanjskih razmerah, čeprav nikoli nismo imeli veliko denarja. Tradicije poročanja kot otrok nisem poznala. Nekega dne sem spoznala mladega moškega iz Slovenije. Mojo mamo je prosil, če se lahko poroči z mano. Mama poroke z njim ni odobrila, ker ni imel dovolj denarja za »doto«, zato mi je

**predlagal, da bi z njim pobegnila v Slovenijo. Z njim sem pobegnila, ker se mi je zdelo zabavno in ker mi je bil všeč - razmišljala sem kot otrok, kot najstnica. Njegov stric mi je dal slovenski potni list neke mlade ženske in mi povedal, s kakšnim imenom se moram predstaviti, če bi me zaustavili na meji. Ko sem prišla k njemu v barakarsko naselje v Sloveniji, sem bila šokirana nad slabo infrastrukturo, nad barako, nisem si predstavljala, kako bom tukaj lahko živela. Moj prihod je pričakalo veliko ljudi. Vsi so me pozdravljali. K meni je pristopila teta mojega bodočega moža in mi povedala, da naj grem z njo v kopalnico. V kopalnici so me čakale odrasle ženske. Slekle so me, me mirile, da naj se ne bojim in mi pregledale golo telo. Odpeljale so me v spalnico, kjer me je že čakal on. Imela sva spolne odnose in jaz sem zakrvavela. Potem še nekaj dni nisem mogla normalno hoditi, ker me je vse bolelo. Bila sem stara petnajst let in moje telo ni bilo razvito. Nisem vedela, da je to del poroke.« (Zaviršek idr. 2019
(<http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-X9LIMKMB/542c4a38-b62f-4a80-9e21-75b30d2cbd00/PDF>))**

Pričevanje govori o neinformirani privolitvi dekleta, ki ima malo življenjskih izkušenj, in o družini, v kateri so ženski otroci lastnina odraslih.

Posledice mladoletnih »porok« na šolanje, zdravje in revščino ljudi

Mladoletne deklice nosečnost in rojstvo otroka oddaljita od vrstnikov v šolskem okolju. S tem se prekine še tisto malo stikov, ki so jih deklice imele zunaj svoje družine v širšem okolju. Same niso čustveno zrele za to, da bi prevzele kontinuirano skrb za otroke, saj so še same otroci. Pomanjkljiva izobrazba jih naredi ekonomsko in socialno odvisne od odraslih, njihovi otroci se praviloma že rodijo v krog revščine. Ali niso bile prav to okoliščine, v katerih je umrl dojenček z imenom Ahmetaj?

1 / 3 Zgodba Sonje, 13. 3. 2019, Ljubljana, foto: Katja Đogić

2 / 3 Romska deklica, 16 let, 11. 3. 2019, Ljubljana

3 / 3 Romska deklica, 15 let, 11. 3. 2019, Ljubljana

Mladoltnne Rominke večkrat nimajo ustreznega doma za dojenčka (pri Ahmetaju decembra 2019 ni bilo niti vode niti elektrike) in nimajo ponotrnanjenih psiholoških modelov ljubeče naklonjenosti, ki bi jih posredovale svojim otrokom. Skrb za dojenčka je kognitivno in čustveno prezahtevna, zato so mladoltnne poroke tveganje za nove generacije zanemarjenih otrok. Otrok potrebuje odraslega, s katerim se lahko trajno poveže in se nanj zanese, saj trajna ljubeča povezanost z vsaj enim skrbnikom v zgodnjem otroštvu strukturno določa osebnostni notranji delovni model, ki ga človek uporablja pri kasnejših stikih in odnosih z drugimi ljudmi. Včasih praznino nadomestijo babice, starejše sestre, sestrične, sosede.

Če otroci nimajo trajne povezanosti in ljubeče skrbi, postanejo negotovi in tesnobni, nekateri tudi depresivni ali brezčutni. Kot dojenčki protestirajo z jokom in če jih nihče ne potolaži, postanejo obupani in žalostni. Kasneje zaradi čustvenega pomanjkanja odzivnih in ljubečih odraslih reagirajo z zanikanjem žalosti in bolečine, kar je obrambni mehanizem za lajšanje občutkov bolečine. Otrok se navzven zdi »priden« in »miren« (zlasti deklice, ki dobijo še manj pozornosti in se jih prej kaznuje in bolj disciplinira), a v resnici postane odmaknjen, manj odziven, saj se izogiba situacijam čustvene bližine z drugimi ljudmi. V primerjavi z vrstniki lahko tudi kognitivno nazaduje. Nekateri se zdijo kot »zaledeneli« in brezbrizni za dogajanje okoli sebe. Čustvena otrplost se včasih kaže kot krutost in brezčutnost do drugih (t. i. »agresivni« otroci, zlasti dečki) in kot intelektualna neodzivnost (slab šolski uspeh; od tod tudi prepričanja o etnično pogojenih nižjih intelektualnih sposobnostih otrok). Romski otroci imajo za razliko od neromskih zelo malo možnosti, da najdejo podporno osebo, na katero se varno navežejo zunaj družine (vzgojiteljico v vrtcu, učiteljico v glasbeni šoli, učitelja plavanja, razredničarko), saj se strokovnjaki nanje obračajo predsodkovno in jih pogosto zgolj »prenašajo«, ne da bi jih dejavno podpirali (znani so primeri šol, v katerih so zaposleni veseli, če otrok prekine šolanje, da imajo v šoli manj romskih otrok).

Spremembe so dolgotrajen in kompleksen proces

»Poroke« mladoltnnih romskih deklic so bile še nekaj let nazaj vsesplošna družbeno sprejemljiva norma (Zaviršek 2010 (<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-PIWL3ZYF/97c46e58-7cac-4534-b3f8-0d7bf4e97b28/PDF>)). Strokovne službe so romske družine praviloma obravnavale drugače kot neromske, v smislu pozornosti, ki so jim jo namenile, in teže, ki so jo pripisale dogodkom in dejanjem. Ob sumu na mladoltnno poroko so izkazovale preveliko strpnost ali celo nezanimanje in se izgovorile na tako imenovano »željo otroka«. Mladoltnnih »porok«, ki v slovenski zakonodaji nimajo formalnopravne vrednosti in so nelegalne (deklice med 13. in 16. letom starosti), potemtakem ne smemo dojemati kot prvin »romske kulture«, temveč kot škodljivo socialno normo. Njihovo spreminjanje je dolgotrajen in kompleksen proces, še zlasti zato, ker so starši prepričani, da delujejo v korist otroka. V proces spreminjanja družbenih nazorov je treba vključiti številne družbene podsisteme, predvsem pa vztrajno izobraževanje, zmanjšanje socialne izolacije in revščine, ter podpreti tiste

Rominje in Rome, ki mladoletnim porokam aktivno nasprotujejo.

<https://www.alternator.science/en/long/skodljive-druzbene-posledice-mladoletnih-porok-med-romi-v-sloveniji/>